

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

VOL.3 № 3

2026

SINCERITY/SAMIMIYLIK KONSEPTINING LINGVISTIK VA FALSAFIY TALQINI

Roʻzmatova Muxlisa Davlat qizi

Oʻzbekiston davlat jahon tillari universiteti, tayanch doktoranti

Annotatsiya

Mazkur maqola “sincerity/samimiylk” konseptining lingvistik hamda falsafiy talqinini kognitiv tilshunoslik, lingvokulturologiya va pragmalingvistika yondashuvlari asosida izohlaydi. Konsept nazariyasi doirasida konseptning mental birlik sifatidagi mohiyati, uning nominativ maydoni, yadrosi va periferiyasi, shuningdek baholovchi (aksiologik) komponentlari aniqlanadi. Falsafiy qismda samimiylkning “ichki holat—tashqi ifoda” mosligi sifatidagi klassik talqini hamda modern davrda “sincerity”ning “authenticity” bilan munosabati kelib chiqishi tahlil qilinadi.

Kalit soʻzlar: konsept, yadro va periferiya, nutq aktlari, samimiylk sharti, xushmuomalalik, lingvomadaniyat, ingliz–oʻzbek qiyosi.

ЛИНГВИСТИЧЕСКАЯ И ФИЛОСОФСКАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ КОНЦЕПТА «SINCERITY / САМИЙЛИК»

Рузматова Мухлиса Давлат кизи

Узбекский государственный университет мировых языков, базовый докторант

Аннотация

В статье рассматривается лингвистическая и философская интерпретация концепта «sincerity / самийлик» на основе подходов когнитивной лингвистики, лингвокультурологии и прагмалингвистики. В рамках теории концептов определяется сущность концепта как ментальной единицы, его номинативное поле, ядро и периферия, а также аксиологические компоненты. В философской части анализируется классическое понимание искренности как соответствия «внутреннего состояния — внешнего выражения», а также соотношение понятий «sincerity» и «authenticity» в современной философской традиции.

Ключевые слова: концепт, ядро и периферия, речевые акты, условие искренности, вежливость, лингвокультура, англо-узбекское сопоставление.

LINGUISTIC AND PHILOSOPHICAL INTERPRETATION OF THE CONCEPT OF “SINCERITY / SAMIMIYLIK”

Roʻzmatova Muxlisa Davlat qizi

Uzbekistan State World Languages University, Doctoral Student

Abstract

This article provides interdisciplinary interpretation of the concept pair sincerity/samimiylk by integrating cognitive linguistics, linguoculturology, and pragmalinguistics. Building on concept theory, it treats sincerity as a structured mental formation with a nominative field organized around a core and graded peripheries, including an axiological (evaluative) layer. Philosophically, it traces sincerity as a norm of truthful alignment between inner states and outward avowals, and situates modern shifts toward authenticity within genealogical discussions of truthfulness and selfhood.

Keywords: conceptual modeling; sincerity condition; speech acts; politeness;

linguoculturology; cognitive semantics; English–Uzbek contrastive pragmatics.

Zamonaviy tilshunoslikda antropotsentrik paradigma tilni inson tafakkuri va madaniyati bilan uzviy bogʻliq hodisa sifatida talqin etadi. Konsept tushunchasi ana shu paradigma doirasida shakllangan boʻlib, u inson ongida mavjud boʻlgan madaniy-semantik bilimlar majmuini ifodalaydi. Sincerity/samimiylik konsepti esa axloqiy-ijtimoiy qadriyat sifatida kommunikativ jarayonning markaziy kategoriyalaridan biri hisoblanadi. Mazkur maqolaning maqsadi sincerity/samimiylik konseptining lingvistik va falsafiy talqinini tizimli asosda yoritish, uning struktur modelini ishlab chiqish hamda ingliz tilshunosligidagi nazariy qarashlarni tahlil qilishdan iborat. Kognitiv tilshunoslikka koʻra, konsept inson ongidagi bilim birliklarining strukturaviy modelidir. Konseptni lingvistik birliklardan (soʻz, ibora, frazeologizm) ustun turuvchi kognitiv tuzilma sifatida talqin qilish post-sovet kognitiv va lingvomadaniy tadqiqotlarida barqaror yoʻnalishlardan biridir. S. A. Askoldov-Alekseev konseptni “bir turdagi predmetlarning noaniq koʻpligini tafakkur jarayonida almashtiruvchi aqliy hosila” deb koʻrishi konseptning substitutiv (oʻrin bosuvchi) funksiyasini markazga qoʻyadi. Bu taʼrif konseptni faqat “maʼno” yoki “tushuncha” bilan aynanlashtirmasdan, uni tafakkur operatsiyalarini tashkil etuvchi mexanizm sifatida tushuntiradi. Shunga yaqin, biroq madaniy-kollektiv oʻlchovni kuchliroq taʼkidlaydigan yondashuv D. S. Likhachev nomi bilan bogʻliq: konseptosfera tushunchasi individual va milliy leksik boylik “potensialari” yigʻindisi sifatida koʻrilib, tilning “madaniyat konsentrati” sifatidagi vazifasini tushuntirishga xizmat qiladi. Konseptosfera gʻoyasi konseptni soʻz maʼnosidan tashqarida — shaxsiy tajriba, kontekst va madaniy kompetensiya bilan “toʻqnashadigan” kognitiv birlik deb talqin qilishga undaydi. Konseptni madaniy “konstantalar” sifatida koʻrish esa Yuri Stepanov anʼanasi bilan izohlanadi va bu yondashuvda konseptlar uzoq tarixiy davr davomida madaniy ongda barqaror saqlanadigan qiymat-kategoriyalar sifatida qaraladi. Bunday qarash sincerity/samimiylikni ham oddiy kommunikativ sifat emas, balki ijtimoiy-axloqiy normativlik bilan yuklangan qadriyat konsepti sifatida tahlil qilishni asoslaydi. Kognitiv yoʻnalishda konsept “ongning mental birligi” va “axborot tuzilmasi” sifatida taʼriflanishi Yelena Kubryakova maktabi bilan bogʻlangan shaklda keng tarqalgan. Bu pozitsiya konseptni ensiklopedik bilim, tajriba va baholashni birlashtiradigan koʻp qatlamli tuzilma sifatida koʻrishga imkon beradi. Konseptning yadro–periferiya modeli, ayniqsa, qiyosiy tahlilda metodik ahamiyatga ega: yadro odatda konseptning “kalit soʻz” (prototipik nominatsiya) atrofida jamlangan eng barqaror belgilari boʻlsa, periferiya konseptning nutqiy vaziyatlar, ijtimoiy rollar, diskurs turlari va metaforik kengayishlar orqali faollashadigan qatlamlarini oʻz ichiga oladi. Oʻzbek tilshunoslik tadqiqotlarida ham konsept maydon tuzilmasi yadro hamda yaqin–uzoq–ekstremal periferiya zonalarini orqali tavsiflanishi aynan shu mantiqqa mos keladi.

“Sincerity”ni falsafiy talqin qilish, avvalo, til va axloq tutashadigan nuqtaga olib keladi chunki samimiylik shunchaki “toʻgʻri gapirish” emas, balki ichki eʼtiqod, niyat, istak va hislarning nutqiy ifodaga mos kelishi haqidagi normativ talabdir. Zamonaviy madaniyatda esa samimiylik muammosi “autentiklik” bilan kesishadi. Lionel Trilling samimiylik va autentiklikni farqlaydigan keng taʼsirli tahlilida samimiylikni avvalo “boshqalar oldida rostgoʻylik” idealiga yaqin, autentiklikni esa “oʻz-oʻziga sodiqlik” idealiga yaqin tushuntirish anʼanasi kuchayganini koʻrsatadi. Bu farqlash lingvistik tahlilda ham seziladi: ingliz tilida sincerity koʻpincha “I mean what I say” turidagi ichki pozitsiyani signal qilsa, authenticity koʻproq “I am true to myself” kabi shaxsga yoʻnaltirilgan boʻlishi mumkin. Charles Taylorning autentiklik etikasi haqidagi qarashlari sincerity–authenticity munosabatining tarixiy sharoitlanganligini eslatadi yaʼni “samimiy boʻlish” talabi ham maʼlum davr va madaniyatning shaxs, erkinlik va ijtimoiy masofa haqidagi tasavvurlari bilan birga oʻzgaradi.

Bu falsafiy kelib chiqish lingvistik muammoga toʻgʻridan-toʻgʻri ulanib agar sincerity bir tomondan axloqiy-barqaror kategoriyaga oʻxshasa, boshqa tomondan u muloqot

amaliyotlarida ko‘pincha ideal ko‘rinishda emas, balki muvozanatga solingan shaklda namoyon bo‘ladi. Shuning uchun sincerity konsepti lingvistik tahlilda “mutlaq rostgo‘ylik” sinonimi sifatida emas, balki kooperatsiya va xushmuomalalik bilan tarozilanadigan normativ resurs sifatida ko‘rilishi kerak.

Ingliz tilidagi sincerity leksik-semantik jihatdan “pretensiyasiz, aldovsiz, dissimulation-siz” holatni bildiradi. Korpus va lug‘at amaliyotida u ko‘pincha “being honest / not pretending” komponenti bilan ta‘riflanadi; demak, yadro semasi “soxtalikning inkori” va “ichki e‘tiqod–nutq mosligi”dir. Etimologik qatlam ham yadro semasini metaforik tarzda mustahkamlab keladi: sincere/sincerity so‘zlari lotincha sincerus bilan bog‘lanib, “clean/pure, unmixed” kabi semantik qadriyatlarni tarixiy fon sifatida olib kiradi; shu bilan birga “sine cera = without wax” talqini ilmiy etimologiya emasligi ko‘plab etimologik manbalarda “folk etymology” sifatida rad etiladi. Demak, “tozaligi/pokligi” timsoli konseptning kognitiv fonida barqaror, ammo “wax” rivoyati ilmiy asos sifatida ishlatilmasligi kerak.

O‘zbek tilidagi samimiylik esa izohli lug‘at amaliyotida “chin ko‘ngildan, beg‘araz, sidqidillik/pokdillik bilan munosabat bildirish” kabi komponentlar bilan talqin qilinadi; demak, “chinlik” (rostlik) bilan birga “beg‘arazlik” va “qalbga yaqinlik” semalari kuchliroq. “Samimiy” sifatining “samimiyat bilan muomala qiluvchi, chin qalbdan bildirilgan munosabat” kabi izohi samimiylikni faqat epistemik rostgo‘ylik bilan cheklamasdan, ijtimoiy–affektiv (mehr, hayrixohlik) qatlamiga ham bog‘laydi.

Kognitiv semantika nuqtayi nazaridan bu farq konseptual metaforalar va freymlar bilan tushuntiriladi. George Lakoff va Mark Johnson konseptual metaforaning kundalik tafakkur va nutqda pervasive (hamma joyda uchraydigan) mexanizm ekanini ko‘rsatgan klassik tezisga ko‘ra, axloqiy va interpersonal sifatlar ham ko‘pincha jismoniy tajriba domenlari (tozalik, issiqlik, yaqinlik, ochiqlik) orqali konseptuallashadi.

Konsept freym sifatida ham o‘qilishi mumkin. Charles Fillmorening freym semantikasi so‘z ma‘nosi “ensiklopedik bilimlar” tizimini evokatsiya qilishini ta‘kidlaydi: demak, sincerity/samimiylikni tushunish uchun “kim nima dedi?”, “nima uchun dedi?”, “munosabat qanday?”, “yuz/obro‘ga tahdid bormi?”, “bir-biriga yaqinlik darajasi qanday?” kabi rollar va ssenariylar faollashadi. Shunday qilib, konseptning yadro komponenti “ichki holatning rost ifodasi” bo‘lsa, periferiya “munosabat ssenariylari” (yaqinlik, ierarxiya, rasmiylik) orqali kodlanadi.

Ingliz va o‘zbek kommunikativ madaniyatini qiyoslashda “samimiylik”ning ijtimoiy roli etiket va ierarxiya ko‘rsatkichlari orqali ayniqsa yaqqol ko‘rinadi. O‘zbek nutq etiketida ikkinchi shaxs olmoshlari “sen/siz” oppozitsiyasi nafaqat grammatika masalasi, balki ijtimoiy masofa, hurmat, yaqinlik, yosh va maqomni indekslovchi pragmatik mexanizmdir; u rasmiylik va yaqinlikni muvofiqlashtirishda ishlaydi. Bu holat samimiylik bilab bog‘liq komponenti kuchli ekanini, ya‘ni sincerity faqat “rost gap” emas, balki “kimga qanday maqomda gapirilayotgani” bilan birga ishlashini ko‘rsatadi.

Ingliz tilida esa ikkinchi shaxs “you” orqali ierarxiya morfologik darajada kamroq belgilanishi pragmatik yukni ko‘proq leksik va diskurs markerlarga yuklaydi: please, with all due respect, hedging (may/might), hamda sincerity markerlar (honestly, frankly) ko‘proq “pozitsiya va tahdid” muvozanatini boshqaradi. Bunday muhitda sincerity ko‘pincha “mening shaxsiy, individual pozitsiyam”ni ifodalash bilan birga, addressee‘ning avtonomiyasini (negative face) hurmat qilishga intiladi.

Lingvomadaniy jihatdan samimiylik ko‘pincha “ko‘ngil/dil” markazli obrazlar bilan mustahkamlanadi va bu obrazlar “ichki markaz” (qalb) va “tashqi muomala” o‘rtasidagi aloqani naturalizatsiya qiladi chunki samimiy gap “ko‘ngildan chiqadi” va “ko‘ngilga yetadi”. Ingliz tilida ham “heart” metaforalari mavjud (from the bottom of my heart), biroq sincerity konseptining dominant modeli ko‘proq “honesty/truthfulness - non-pretence” atrofida

shakllanadi; bu farq samimiylilikning o'zbek madaniyatida ko'proq "munosabat atmosferasi"ga, ingliz tilida esa ko'proq "propositional stance" va "self-presentation"ga indekslanishini tushuntiradi.

So'nggi yillarda ingliz-o'zbek diskurslarida sincerity/samimiylikni qiyosiy kuzatishga urinadigan tadqiqotlar ham paydo bo'lmoqda: ularda inglizcha discourse sincerity'ni "individual authenticity -politeness mitigation" bilan, o'zbekcha discourse esa "relational warmth - heart metaphors" bilan ko'proq bog'lash tendensiyasi qayd etiladi. Bu natijalar umumiy nazariy model bilan mos tushsa-da, ularni metod va nashr konteksti nuqtayi nazaridan ehtiyotkorlik bilan qabul qilish, eng muhimi esa mustaqil korpus va eksperimental tadqiqotlar bilan kengaytirish lozim.

Madaniy tafovut "samimiylilik"ning aksiologik konturida ham ko'rinadi. Ingliz muhitida "too sincere / brutally honest" konstruktsiyalari sincerity'ning "haddan oshishi"ni (ijtimoiy noqulaylik, rudeness) bildirishi mumkin; shu sababli sincerity ko'pincha politeness bilan balanslanadi. O'zbek muhitida esa "samimiylilik" ko'pincha ijobiy fazilat sifatida mustahkam normativ maqomga ega bo'lsa-da, ierarxiya va hurmat (sizlash, murojaat birliklari, kattaga odob) bilan uyg'unlashmagan "qattiq rostgo'ylik" salbiy baholanishi ehtimoli yuqori. Bu holat samimiylilikning periferiya qatlamida ijtimoiy maqom va odob normalari bilan o'zaro bog'liqlik kuchli ekanini ko'rsatadi. Xulosa qilib aytganda, ingliz va o'zbek tillarida "sincerity/samimiylilik" konsepti ko'p qatlamli, kognitiv va aksiologik xarakterga ega lingvomadaniy birlik sifatida namoyon bo'ladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, mazkur konseptning yadrosini ichki niyat va tashqi nutqiy ifoda o'rtasidagi uyg'unlik tashkil etadi. Ushbu semantik markaz har ikki til madaniyatida universallik xususiyatiga ega bo'lsa-da, uning periferik qatlamlari milliy mentalitet, tarixiy-madaniy tajriba va kommunikativ strategiyalar bilan belgilanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Austin J. L. How to Do Things with Words. – Oxford: Clarendon Press, 1962.
2. Brown P., Levinson S. C. Politeness: Some Universals in Language Usage. – Cambridge: Cambridge University Press, 1987.
3. Cambridge Dictionary. Sincerity [Electronic resource]. – Mode of access: <https://dictionary.cambridge.org> (accessed: n.d.).
4. Etymonline (Online Etymology Dictionary). Sincere; Sincerity [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.etymonline.com> (accessed: n.d.).
5. Fillmore C. J. Frame Semantics // *Linguistics in the Morning Calm*. – Seoul: Hanshin Publishing, 1982. – P. 111–137.
6. Goffman E. Interaction Ritual: Essays on Face-to-Face Behavior. – Chicago: Aldine, 1967.
7. Grice H. P. Logic and Conversation // *Syntax and Semantics*. Vol. 3: Speech Acts. – New York: Academic Press, 1975. – P. 41–58.
8. Jakobson R. Linguistics and Poetics // *Style in Language*. – Cambridge, MA: MIT Press, 1960. – P. 350–377.
9. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. – Chicago: University of Chicago Press, 1980.
10. Leech G. The Pragmatics of Politeness. – Oxford: Oxford University Press, 2014.
11. Лихачев Д. С. Концептосфера русского языка // *Известия РАН. Серия литературы и языка*. – 1993. – Т. 52, № 1. – С. 3–9.
12. Malinowski B. The Problem of Meaning in Primitive Languages // *The Meaning of Meaning*. – London: Routledge & Kegan Paul, 1923. – P. 296–336.
13. Muminova A. A. Uzbek Speech Etiquette: "Sen" (you.SG) and "Siz" (you.PL/polite) // *RUDN Journal of Language Studies, Semiotics and Semantics*. – 2015. – № 3. – P. 95–103.
14. Trilling L. Sincerity and Authenticity. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1972.
15. Williams B. Truth and Truthfulness: An Essay in Genealogy. – Princeton: Princeton University Press, 2002.